

POLITIČKE POSLEDICE EKONOMSKE KRIZE U ŠPANJI

Rajko Petrović¹

doi:10.5937/Oditor1901007P

Pregledni rad

UDK:

338.124.4(460.23)"2008/2018"

323(460.23)

Rezime

Tokom 2008. godine u Španiji je izbila ekonomska kriza, kao deo talasa svetske finansijske krize koja je počela tokom 2007/08. godine, te koja se vremenom prelila na čitavu špansku ekonomiju i privredu.

Predmet ovog rada su političke posledice koje je na Španiju ta kriza ostavila. Najpre ćemo analizirati nastanak i razvoj španske ekonomske krize. Zatim ćemo ispitati promene na španskoj političkoj sceni koje su nastale kao rezultat sveopšteg nezadovoljstva španskog društva u kriznim godinama. Cilj nam je da te promene uočimo i ispitamo - nastanak društvenog pokreta Indignados, zatim snažne levičarske partije Podemos, ali i ekstremne desničarske partije Voks.

Razmotrićemo i uticaj ekonomske krize na smene vlasti u posmatranom periodu (2008-2018), odnos prema Evropskoj uniji, kao i na oživljavanje separatizma u Kataloniji. Zaključno ćemo izneti rezultate istraživanja koji ukazuju na snažan uticaj ekonomske krize na promenu političke scene u Španiji. U radu ćemo koristiti statističku analizu i komparativnu metodu.

Ključne reči: Španija, ekonomska kriza, Podemos, Voks.

JEL: P48

Uvod

Jedan od najznačajnijih događaja u XXI veku na svetskom nivou predstavljalo je izbijanje tzv. svetske finansijske i ekonomske krize krajem prošle decenije. Već sredinom 2007. godine američko finansijsko tržište je zapalo u najtežu krizu još od velike depresije iz 30-ih godina XX veka. Vrlo brzo, kriza je po principu domino efekta izazvala ne samo recesiju u Sjedinjenim Američkim Državama, već i u ostatku sveta (Bartmann, 2017). Žarište krize bilo je tržište nekretnina u SAD. Naime, američke banke vodile su neodgovornu poslovnu politiku jer su

¹Rajko Petrović, MA, Istraživač-pripravnik, Institut za evropske studije, Trg Nikole Pašića 11, Beograd, Republika Srbija, Telefon: +381 60 3171 992, E-mail: rajko.petrovic@ies.rs

zahvaljujući velikom prilivu jeftinog novca iz drugih zemalja plasirale hipotekarne kredite kako bi stekle što veći profit, što se pokazalo okidačem za najveću krizu modernih finansija. Tzv. *sub-prime* hipotekarni krediti davani su poveriocima koji za takve kredite nisu ispunjavali predviđene uslove. Cene kredita su konstantno rasle, a prvi problemi su izbili kada veliki broj poverilaca nije imao mogućnost da otplaćuje rate kredita. Dakle, ponuda hipoteka je sve više rasla, a tražnja za njima opadala, tako da je došlo do pada cena nekretnina (Dašić, 2014). Korisnici kredita su iste najčešće upotrebljavali za kupovinu tzv. luksuzne robe (automobile, stanove i sl.), dok su proizvođači tih roba podigli njihove cene, uvidevši priliku za veliku zaradu novca. Tako je došlo do pucanja prenaduvanog finansijskog balona usled nelikvidnosti (Joldić, Vasiljević, Krstić, 2018).

Nedugo nakon izbijanja krize veliki broj stručnjaka je predvideo njene dugoročne posledice na ekonomskom i socijalnom planu, odnosno da će kriza vremenom stvoriti dugoročni razvojni problem. Jedno je sigurno – upravo je svetska ekonomska i finansijska kriza iz 2008. godine pokazala da je svet globalizovan više nego ikada, te da ekonomski problem jedne zemlje vrlo brzo može postati problem svih nas (Jovanović Gavrilović, 2009). U tom smislu ne čudi da se finansijska i ekonomska kriza brzo prelila na evropske zemlje, ali i na Evropsku uniju kao celinu. Veliki broj evropskih nacionalnih privreda je ušao u recesiju kakva se ne pamti još od Drugog svetskog rata. Već je kolaps kompanije „Braća Leman” (Lehman Brothers) u septembru 2008. godine nagovestio prelivanje finansijske krize na evropsko tržište. Sa zaostatkom od godinu i po dana u odnosu na američku finansijsku krizu javlja se evropska dužnička kriza (Kilibarda et al., 2011).

Jedna od evropskih država koja se ozbiljno suočila sa efektima krize bila je i Španija. Ono što je naš predmet interesovanja u ovom radu nisu samo nepovoljni pokazatelji španske ekonomije, poput pada zaposlenosti, rasta duga i rasta broja osiromašenih Španaca, već i političke posledice koje je ekonomska kriza u ovoj državi neminovno morala proizvesti.

Ekonomska kriza u Španiji: nastanak i razvoj

Od sredine 90-ih godina XX veka pa sve do 2006. godine španska ekonomija je bila u usponu. Međutim, već 2006. godine u njoj su se nazirali prvi znaci iscrpljenosti. Izbijanje svetske ekonomske krize 2007. godine, te njeno produbljivanje tokom 2008, snažno je pogodilo Španiju, čija ekonomija je ispoljila svoje strukturne nedostatke. Španski model rasta, koji je uveliko zavisio od izgradnje i razvoja nekretnina (odnosno od domaće potražnje), doživeo je potpuni krah. Sveza rasta potražnje, snabdevanja i cena u sektoru nekretnina stvorila je „mehur” koji je pukao na prvu pojavu međunarodne ekonomske krize. S obzirom da su masovne kredite

za izgradnju nekretnina finansirale banke, kriza se vrlo brzo prelila sa stambenog u bankarski sektor, sa teškim posledicama (Carballo-Cruz, 2011).

Španska ekonomija je najpre tokom 2007. i u prvom kvartalu 2008. godine beležila pad rasta, da bi od tada pa do poslednjeg kvartala ona bila u recesiji. U prvom kvartalu 2009. godine kriza je bila na najvišem usponu – španski BDP je pao za 6.3% dok je nezaposlenost porasla za oko 800.000 ljudi. Od 2010. godine španska ekonomija se polako oporavlja, ali je prethodni period ostavio teške posledice. Jedan on najtežih je svakako armija onih koju su tokom krize ostali bez posla. Krajem 2007. godine stopa nezaposlenosti je bila 8.3% (1.834.000 nezaposlenih) da bi krajem 2010. godine dostigla alarmantnih 20.1% (4.632.000). Došlo je i do pada domaće potražnje za 7.6% u periodu između 2008. i 2010. godine. Investiranje u stambeni sektor je bilo toliko pogođeno da je tokom tri udarne godine krize opalo za 41% (Carballo-Cruz, 2011). Kriza je delovala katastrofalno na zaposlenost mladih Španaca.

Prema podacima Međunarodne organizacije rada, stopa nezaposlenosti mladih Španaca je iznosila neverovatnih 53.2%. Tokom ekonomske krize broj mladih zaposlenih u Španiji je pao sa 4.908.900 na 2.380.300, što je pad od 51.5% u period od osam godina. Poređenja radi, u Evropi je u istom period zabeležen pad od 14.8% (Benítez, 2017). Prema podacima Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), Španija spada u zemlje sa najvećim stopama nejednakosti. Evropska komisija je 2017. godine iznela podatak da je 13.1% španskih radnika u riziku od siromaštva, što i ne čudi s obzirom da u istom izveštaju stoji da je Španija izuzetno ranjiva na šokove na tržištima. Pod rizikom socijalne isključenosti se nalazi 28% Španaca, dok je posebno alarmantan podatak da je 25% potpisanih radnih ugovora u 2016. godini trajalo manje od jedne sedmice (Benítez, 2017). Tokom godina krize španski javni dug je rastao. Godine 2008. javni dug je iznosio 39.5% BDP-a, a već naredne godine je porastao na 52.8% BDP-a. U 2014. godini je dostigao 100.4% BDP-a, te se od tada beleži njegov minimalni pad i u 2017. godini je iznosio 98.3% BDP-a (Trading Economics, 2018).

Svi ovi indikatori ukazuju na to da su Španija i njeni građani itekako osetili posledice ekonomske krize, što je nužno moralo proizvesti i političke posledice. Shodno tome, u narednim stranicama ćemo identifikovati i ispitati neke od najvažnijih.

Nastanak novih političkih aktera: Indignados, Podemos i Voks

Španski partijski sistem je u proteklih nekoliko decenija bio dominantno dvopartijski, gde su se na vlasti smenjivale Socijalistička radnička partija Španije (Partido Socialista Obrero Español) i Narodna partija (Partido Popular).

Ekonomska kriza je, međutim, snažno uticala na promenu partijske scene u Španiji. Ona svakako predstavlja jedan od ključnih razloga zbog kojih se na španskoj političkoj sceni javljaju novi politički akteri, usled ogromnog nezadovoljstva građana. Do nastanka novih društvenih pokreta i političkih partija dolazi na oba politička spektra – i levici i desnici.

Pokret Indignados (špan. indignados – ogorčeni) je nastao 2011. godine kao svojevrsni „protestni pokret”. Predstavljao je reakciju velikog broja Španaca koji su bili ogorčeni i razočarani merama štednje španske vlade, koja je na taj način htela da sanira probleme nastale ekonomskom krizom. U maju 2011. godine pokret Indignados je organizovao proteste na trgovima svih većih gradova u Španiji, koji su okupili na hiljade nezadovoljnih Španaca. Vrlo brzo pokret postaje simbol otpora protiv političkog establišmenta i mera štednje koje je on želeo da nametne građanima. Za Indignados možemo reći da je nastao kao masovni i horizontalni pokret, koji nije bio ustrojen hijerarhijski kao što je slučaj sa tradicionalnim političkim partijama, već je predstavljao svojevrsnu horizontalnu mrežu saradnje građana. Takođe, reč je o pokretu koji je, kao i drugi savremeni pokreti, koristio savremene medije socijalne komunikacije za mobilizaciju članova i plasiranje svojih političkih poruka (Kyriakidou and Olivas-Osuna, 2017). Pokret je zahtevao radikalna rešenja za neke od ključnih problema španskog društva i ekonomije: “pljačku” javnih usluga, “otmicu” demokratije od strane tržišta, reformu Ustava koja bi bila u korist Pakta o evru na uštrb nezapamćenih socijalnih i ekonomskih rezova, smanjenja ulaganja u obrazovanje, zdravstvo i penzije (Torres Benayas, 2011).

Na talasu ovog pokreta 2014. godine nastaje levičarska politička partija Podemos (špan. podemos – možemo), koja preuzima intelektualne potencijale i ideje ovog pokreta. Mada jedan deo Indignadosa nije hteo da postane deo ove partije, veliki deo njih je to učinio (Carvajal, 2016). Njen lider postaje Pablo Iglesijas (Pablo Iglesias), profesor političkih nauka sa madridskog Univerziteta Komplutense (Universidad Complutense) levičarskih uverenja. Prvobitni način delovanja Podemosa bio je u potpunosti u skladu sa aktivnostima Indignadosa – idealističko okupljanje nezadovoljnih građana koji mirno protestuju protiv vladine ekonomske politike i korupcije u društvu. Internet je korišćen kao sredstvo mobilizacije zainteresovanih, a prvobitna zamisao je bila da se kroz direktnu participaciju građana u političkom životu (grassroots activists) dođe do rešenja za neke od ključnih problema španskog društva. Već na izborima za Evropski parlament 2014. godine Podemos iznenađuje sve i osvaja 8% glasova, te stiče ne samo porast popularnosti u Španiji, već i u mnogim delovima EU. Tako je Iglesijas vrlo brzo stvorio prijateljske veze sa Aleksisom Ciprasom (Αλέξης Τσίπρας) i njegovom partijom Siriza (ΣΥΡΙΖΑ) u Grčkoj, takođe levičarskog usmerenja (Tremlett, 2015). Podemos je na više različitih vrsta izbora koji su usledili u narednim

godinama postigao uspehe, te se ustalio na španskoj političkoj sceni kao relevantna politička partija (Aguilera, 2017). Za potrebe ovog rada ćemo se samo ukratko osvrnuti na njihovu ekonomsku politiku, s obzirom da je pokretač njihovog uspona bilo nezadovoljstvo Španaca ekonomskim stanjem u zemlji. Podemos se, bar u prvih godinu dana postojanja, zalagao za sledeće ekonomske mere (od kojih su mnoge zvučale vrlo radikalno): reviziju javnog duga Španije, zaustavljanje procesa privatizacije zdravstvenog sektora, nacionalizaciju privatnih kompanija u strateški važnim sektorima – poput energetike, farmacije, zdravstva, transporta, obrazovanja, spuštanje granice za odlazak u penziju na 60 godina, uvođenje poreza na velika bogatstva, povećanje minimalne plate kao i utvrđivanje dozvoljene gornje granice za visinu plata (Lucas, 2014).

Ekonomska kriza u Španiji snažno je uticala i na polarizaciju desnog političkog spektra. Nezadovoljstvo delovanjem umereno desne Narodne partije nateralo je njene nekadašnje pristalice da se okupe oko nove partije, koja će izneti radikalnije predloge za reforme. Tako je 2013. godine osnovana krajnje desna partija Voks (špan. Vox). Njen lider je Santjago Abaskal (Santiago Abascal), baskijskog porekla, ali izrazito antiseparatističkih i hispanističkih ideja (Europa Press, 2018). Ova partija se od svog osnivanja zalaže za radikalne promene u Španiji koje bi, između ostalog, imale za cilj i popravljjanje ekonomske slike u državi. Neke od njenih najznačajnijih programskih ideja su: ukidanje autonomnih zajednica na čije funkcionisanje se troši previše novca, stroga kontrola ulaza imigranata u Španiju, ukidanje senata kao predstavničkog tela, stvaranje jedinstvenog zdravstvenog i obrazovnog sistema na centralnom nivou, smanjivanje visine poreza (kao podsticaj privatnim preduzećima, ali i porodicama sa više dece), kao i antikoruptivna politika i borba protiv islamskog fundamentalizma (El País, 2018). Pet godina nakon osnivanja, uspeh ove partije na regionalnim izborima u Andaluziji (najmnogoljudnijem španskom regionu) postao je udarna politička vest u Španiji i Evropi. Iako je Voks na svim prethodnim izborima beležio loše rezultate, na izborima u Andaluziji održanim krajem 2018. godine Voks je osvojio 10.9% glasova, čime je postao respektabilna politička snaga u tom regionu (Gálvez, 2018). Ovaj uspeh, smatramo, treba najpre posmatrati kao odraz velikog nezadovoljstva građana Andaluzije ekonomskom, političkom i bezbednosnom situacijom u tom delu Španije.

Uticaj ekonomske krize na smene vlasti u Španiji

Ekonomska kriza je pogodila Španiju u vreme vladavine Socijalističke radničke partije Španije. Neadekvatni potezi za suzbijanje efekata krize prilično su razbesneli građane Španije i poljuljali popularnost socijalističke vlade Hose Luisa Sapatara (Jose Luis Zapatero). Mada su mere štednje Sapatarove vlade udaljile

Španiju od „grčkog scenarija”, one su bile uzrok povećanja stope nezaposlenosti na čak 21%, a među mladima do 25. godine na čak 45% (RTV, 2011). To je iskoristila Narodna partija Marijana Rahoja (Mariano Rajoy), koja je na parlamentarnim izborima 2011. godine osvojila 44,57% glasova, odnosno apsolutnu većinu od 186 mesta od 350 poslaničkih mandata. Nezadovoljni građani kaznili su socijaliste, koji su sa 110 osvojenih mandata zabeležili svoj najlošiji izborni rezultat. Da je drugačiji pogled na prevazilaženje ekonomske krize bio ključ izbornog uspeha Narodne partije, potvrdio je i Marijano Rahoja u prvom obraćanju španskoj naciji nakon izborne pobede. On je istakao da Španija ne može napraviti čudo kako bi se u potpunosti izvukla iz teške ekonomske krize, ali je obećao snažnu borbu protiv iste. Okarakterisao je nezaposlenost, velike dugove, deficit i ekonomsku stagnaciju kao njegove najveće neprijatelje, te koje želi da iskoreni uz saradnju sa svim španskim regionima (RTV, 2011).

Cilj vlade je bio da napravi strukturne reforme – najpre kroz smanjene deficite, a zatim kroz održavanje solventnosti banaka, promenu supervizije i regulacije Banke Španije (Banco de España) kako bi se sprečile eventualne blokade od strane iste, reforme u javnom sektoru, restrukturisanje javnih preduzeća, redukovanje troškova funkcionisanja javne administracije, eliminisanje prepreka za slobodni protok roba i usluga, reformisanje penzionog sistema kako bi se garantovala njegova održivost, reforma tržišta rada, plan zapošljavanja mladih Španaca, kao i promene u određenim sektorskim politikama – poput poljoprivrede i ribarstva (ABC, 2011).

Nova Rahojeva vlada je, dakle, baš kao i one pre nje, posegnula za nepopularnim kriznim merama. Dolazi do rezanja javnih troškova, smanjenja socijalnih izdataka, dok je, na drugoj strani, vlada tražila finansijsku pomoć od Evropske unije kako bi sanirala stanje u bankarskom sektoru. Takvi potezi su izazvali negodovanje građana koji su organizovali serije protesta i manifestacija u celoj Španiji usmerenih protiv ovih mera (Onda Cero, 2018). Nezadovoljstvo građana je kulminiralo kada je u javnost dospelo korupcijski skandal u koji su bili umešani članovi Narodne partije. Socijalistička partija, uz podršku drugih opozicionih snaga, pokrenula je postupak za izglasavanje nepoverenja Rahojevoj vladi početkom 2018. godine. Sa 180 od 350 glasova za, vlada Narodne partije je pala, a novu vladu je formirao predsednik Socijalističke partije Pedro Sančez (Pedro Sánchez) (BBC, 2018).

Nova socijalistička vlada, uz podršku Podemosa Pabla Iglešijasa, planira da sprovede nekoliko ključnih mera kako bi se rešili gorući ekonomski problemi u Španiji. Te mere, najavljene za 2019. godinu, su: povećanje minimalne zaradne na 900 evra, povećanje penzija za 3%, povećanje ograničenja za zloupotrebu cena najma, povezivanje doprinosa autonomnih zajednica sa njihovim stvarnim prihodima, duboka reforma socijalnih primanja, povećanje od 1% poreza za velika bogatstva i smanjenje poreza za ženske proizvode, povratak subvencija za

nezaposlene sa preko 52 godine života, ukidanje najštetnijih aspekata reforme rada iz 2012. godine itd. (Europa Press, 2018).

Očigledno je da su ekonomske teme u poslednjih deset godina dominantne teme u političkom životu Španije. Smena socijalista sa vlasti 2011. godine, a zatim i njihov povratak nakon dva uzastopna mandata narodnjaka, bili su direktno indukovani nezadovoljstvom građana Španije načinom kako se pristupa rešavanju ekonomskih problema u zemlji.

Porast nepoverenja u Evropsku uniju

Tokom ekonomske krize, Španija se, kao članica Evropske unije, morala rukovoditi njenim planom za izlazak iz iste. Mere EU su pre svega bile mere štednje, što je često nailazilo na nezadovoljstvo Španaca. Te mere su podrazumevale ograničavanje plata u državnom sektoru kao i njihovo smanjivanje za oko 5%, kao i redukciju javnih investicija, kako bi se smanjio budžetski deficit na ispod 3% BDP-a, kako bi bio usklađen sa propisima Evropske unije. Mada su takvi reformski koraci pozdravljeni od strane EU i MMF-a, ali su naišli na žestok otpor španskih sindikata (B92, 2010). Kako se kriza produbljivala, tako su i visoki zvaničnici EU zahtevali od Španije da primenjuje nove mere štednje. Ti zahtevi su se odnosili na radikalne reforme tržišta rada, na smanjenje javne potrošnje, posebno regionalnih vlada (poput baskijske ili katalonske) koje imaju široku autonomiju (Nova srpska politička misao, 2012).

Španska javnost je burno reagovala na ovakve pritiske iz EU. Samo tokom 2014. godine organizovan je niz protesta u preko pedeset španskih gradova u kojima je učestvovalo preko 100 organizacija (među njima i dve najveće trgovinske organizacije), kao i na desetine hiljada nezadovoljnih građana. U Madridu je čak došlo i do sukoba građana sa policijom, iz kojih je izašlo preko sto povređenih (Al Jazeera, 2014).

Vremenom dolazi do rasta nepoverenja građana Španije u institucije Evropske unije, koji u svom korenu imaju ekonomsko nezadovoljstvo. Prema istraživanju FUNCAS-a, čak 46.5% Španaca smatra da bi se ekonomski problemi u Španiji bolje rešili ukoliko bi ona povratila svoju suverenost. Istraživanje je pokazalo da 70.5% građana smatra da je put koji je Španija odabrala za rešavanje krize pogrešan, a njih 56.4% je izrazilo nezadovoljstvo jer nisu dovoljno informisani o odlukama institucija EU. Na drugoj strani, istraživanje Pju istraživačkog centra (Pew Research Center) je pokazalo da je evroskepticizam među Špancima tokom posmatranih deset godina porastao za čak 34% - od 15% evroskeptičnih 2007. godine do 49% u 2016. godini (Геополитика, 2016). Dakle, ovo istraživanje je

jasno pokazalo da je poverenje Španaca u institucije EU drastično opalo nakon teških posledica ekonomske krize.

Porast ekonomski motivisanog separatizma

Ekonomska kriza je dodatno rasplamsala stare unutrašnje probleme u Španiji. Jedan od njih je svakako i separatizam. Separatističke tendencije u Kataloniji, jednom od najbogatijih španskih regiona, rasle su proporcionalno rastu nezadovoljstva građana ovog regiona ekonomskim stanjem. Katalonsko političko rukovodstvo je opravdavalo katalonski fiskalni deficit kao rezultat pogrešne ekonomske politike vlade iz Madrida, koja je zahtevala da se teret ekonomske krize raspodeli tako da bogatiji regioni daju više novca u zajedničku, državnu kasu. Vlada Marijana Rajoja je 2012. godine odbila da potpiše novi fiskalni sporazum sa Katalonijom, koji bi po nju bio daleko povoljniji. Ispostavilo se da je to bio jedan od ključnih razloga za pokretanje snažne kampanje za dobijanje pune nezavisnosti ovog regiona (Petrović, 2018). Katalonska ekonomija je, u posmatranim kriznim godinama, sve teže izlazila na kraj sa krizom. To se moglo videti kroz ključne ekonomske parametre, poput deficita, stope nezaposlenosti kao i stope zaduženosti. Zbog snižavanja dozvoljene stope deficita za regione, katalonska vlada se zadužila kako bi svoj deficit približila dozvoljenoj stopi. Takođe, s obzirom na to da je Španija morala da sledi mere štednje Evropske unije, ona je redukovala svoje izdatke za funkcionisanje ključnih sektora u regionima, što se reflektovalo i na opseg i kvalitet javnih usluga u Kataloniji (Guzmán Ramírez y Quiroga Riviere, 2013).

Na drugoj strani, postoji oprečno mišljenje prema kome su, u ekonomskom kontekstu, nacionalistički katalonski stavovi neosnovani. Fiskalna situacija u Kataloniji je slična situacijama u španskim regionima koji imaju sličan nivo prihoda po glavi stanovnika. Naravno, to ne znači nužno da je distribucija sredstava kroz finansiranje različitih španskih regiona u funkciji suzbijanja negativnih kriznih efekata, ali ona svakako nije anti-katalonski motivisana (de la Fuente, 2014).

Zaključak

Ekonomska kriza u Španiji, nastala 2008. godine kao deo globalne ekonomske i finansijske krize, ostavila je snažne političke posledice na tu zemlju. Armija krizom pogođenih građana je svoje nezadovoljstvo usmerila na španski politički establišment. Visok stepen korupcije, zaštita bankarskog sektora na uštrb javnih izdataka na građane, kao i poslušnički odnos prema briselskim direktivama za prevazilaženje krize neki su od ključnih razloga za prekompoziciju na političkoj sceni Španije u godinama koje su usledile. U ovom radu analizirali smo neke od

novina u političkom životu Španije koje predstavljaju direktnu posledicu nezadovoljstva izazvanog ekonomskom krizom. Najpre se javio pokret Indignadosa, kao društveno-politički pokret koji je predstavljao snažnu i radikalnu reakciju građana na način na koji se španska politička vrhuška nosi sa negativnim kriznim efektima, a zatim je prerastao u Podemos, političku partiju koja danas predstavlja jednu od najsnažnijih španskih partija koja oko sebe okuplja građane anti-neoliberalnog ekonomskog usmerenja. Na drugoj strani, javlja se krajnja desna partija Voks, koja se zalaže za neke od radikalnih mera koje bi omogućile nacionalno jedinstvo Španaca u kriznim godinama, poput mera za ukidanje autonomnih zajednica koje bi značajno redukovale javne troškove za njihovu birokratiju. Ekonomska kriza je bila jedan od ključnih uzroka smene socijalističke vlade 2011. godine i dolaska na vlast narodnjaka. Nekoliko godina kasnije, rigorozna politika štednje narodnjaka, kao i korupcionaški skandali, dovele su do ponovnog vraćanja socijalista na vlast. Nekada izrazito proevropski orijentisano špansko javno mnjenje je, usled snažnih pritisaka Evropske unije na Španiju u kontekstu potrebe za redukovanjem javnih troškova i za štednjom, počelo da se osipa. Osim toga, ukazali smo na to da je katalonski separatizam, kao jedan od najvećih političkih problema savremene Španije, itekako ekonomski uslovljen.

Literatura

1. ABC. 2011. Las diez principales medidas de Rajoy para salir de la crisis económica. Dostupno na: <https://www.abc.es/20111219/economia/abci-medidas-economicas-rajoy-201112191206.html> (Pristupljeno 03.01.2019.)
2. Aguilera, J.I.C. 2017. Las razones del éxito de PODEMOS: populismo, comunicación audiovisual y marketing político. Anagramas. Universidad de Medellín. Volumen 15. No. 30. pá . 65-80.
3. Al Jazeera. 2014. Spanish anti-austerity protests continue. Dostupno na: <https://www.google.com/amp/s/www.aljazeera.com/amp/news/europe/2014/04/spanish-anti-austerity-protests-continue-201443201645542225.html> (Pristupljeno 04.01.2019.)
4. Bartmann, R. 2017. Causes and effects of 2008 financial crisis. HFU Business School. Internationale Betriebswirtschaft. pp. 1-12.
5. BBC. 2018. España: Mariano Rajoy deja de ser presidente del gobierno tras perder una moción de censura. Dostupno na: <https://www.google.com/amp/s/www.bbc.com/mundo/amp/noticias-internacional-44330518> (Pristupljeno 03.01.2019.)
6. Benítez, D.A. 2017. Consecuencias de la crisis económica en España. Trabajo De fin de grado. Universidad de Valladolid. Facultad de Ciencias Sociales, Jurídicas y de la Comunicación. Valladolid.
7. B92. 2010. Španija usvojila mere štednje. Dostupno na: <https://www.google.com/amp/s/www.b92.net/info/vesti/index.php%3fyyyy>

- =2010&mm=05&dd=27&nav_category=78&nav_id=434342&version=amp
(Pristupljeno 04.01.2019.)
8. Carballo-Cruz, F. 2011. Causes and Consequences of the Spanish Economic Crisis: Why the Recovery is Taken so Long? *Panoeconomicus*, No. 3. pp. 309-328.
 9. Carvajal, Á. 2011. 15-M: de indignados a diputados. *El Mundo*. Dostupno na:
<https://www.elmundo.es/espana/2015/05/15/5554fd3fe2704e4c648b45ac.html>
(Pristupljeno 24.12.2018.)
 10. Dašić, M. 2014. Svetska ekonomska kriza u uslovima globalizacije. *Oditor*. Br. 08/2014. str. 29-32.
 11. de la Fuente, A. 2014. Is Catalonia being fiscally mistreated? *Barcelona GSE Working Paper Series*. Working Paper No. 766. pp. 1-17.
 12. *El País*. 2018. Así piensa Vox hacer la “reconquista”. Dostupno na:
https://www.google.com/amp/s/elpais.com/politica/2018/12/03/actualidad/1543818477_031422.amp.html (Pristupljeno 31.12.2018.)
 13. *Europa Press*. 2018. Vox: ¿Cuándo se fundó, cuáles han sido sus resultados en las elecciones, cuál es su programa? Dostupno na:
<https://m.europapress.es/nacional/noticia-vox-cuando-fundo-cuales-sido-resultados-elecciones-cual-programa-20181205144555.html> (Pristupljeno 31.12.2018.)
 14. *Europa Press*. 2018. Estas son las principales medidas económicas pactadas entre el Gobierno y Podemos. Dostupno na:
<https://www.europapress.es/economia/noticia-son-medidas-economicas-mas-destacadas-pactadas-gobierno-podemos-20181011115738.html>
(Pristupljeno 03.01.2019.)
 15. Gálvez, J.J. 2018. La extrema derecha emerge en Andalucía: Vox obtiene 12 diputados. Dostupno na:
https://www.google.com/amp/s/elpais.com/politica/2018/12/02/actualidad/1543765846_278055.amp.html (Pristupljeno 31.12.2018.)
 16. *Геополитика*. 2016. Aumenta el euroescepticismo en España. Dostupno na:
<https://www.geopolitica.ru/es/news/aumenta-el-euroescepticismo-en-espana>
(Pristupljeno 04.01.2019.)
 17. Guzmán Ramírez, A.D. y Quiroga Riviere, M.L. 2013. La crisis económica y el movimiento independentista catalán. *OASIS*. No. 18. pá . 55-71.
 18. Joldić, N., Vasiljević, S. i Krstić, S. 2018. Globalne ekonomske krize kao posledica kapitalizma. *Oditor*. Vol IV. Br. 01/2018. str. 52-62.
 19. Jovanović Gavrilović, B. 2009. Svetska ekonomska kriza i perspektive održivog razvoja. *Ekonomski horizonti*. Godina 11. Broj 2. str. 19-31.
 20. Kilibarda, M., Nikčević, A., Milić, D. i Mićunović, A. 2011. Globalna finansijska kriza i odgovor Evropske unije. *Radna studija br. 12*. Centralna banka Crne Gore. Podgorica.

21. Kyriakidou, M. and Olivas-Osuna, J.J. 2017. The Indignados protests in Spanish and Greek press: Moving beyond the protest paradigm? *European Journal of Communication*. 32 (5). pp. 457-472.
22. Lucas, R.T. 2014. Las 10 claves del programa económico de Podemos. Dostupno na: <http://www.expansion.com/2014/11/03/economia/1415050458.html> (Pristupljeno 26.12.2018.)
23. Nova srpska politička misao. 2012. EU od Španije traži nove mere štednje. Dostupno na: www.nspm.rs/hronika/eu-od-spanije-trazi-nove-mere-stednje.html?alphabet=I (Pristupljeno 04.01.2019.)
24. Onda Cero. 2018. Los siete años de Rajoy como presidente: de la crisis económica al desafío soberanista. Dostupno na: https://www.google.com/amp/s/amp.ondacero.es/noticias/espana/siete-anos-rajoy-como-presidente-tesis-economica-desafio-soberanista_201806015b1128cf0cf2cf19f2bee569.html (Pristupljeno 03.01.2019.)
25. Petrović, R. 2018. Ekonomski aspekti katalonskog separatizma. *Oditor*. Vol. IV. Br. 2. str. 6-17.
26. RTV, 2011. Ubedljiva pobeda španske desnice. Dostupno na: rtv.rs/sr_ci/evropa/ubedljiva-pobeda-spanske-desnice_285196.html (Pristupljeno 03.01.2019.)
27. Torres Benayas, V. 2011. Los indignados reclaman un cambio de modelo a una semana del 20-N. *El País*. Dostupno na: https://elpais.com/politica/2011/11/13/actualidad/1321189326_084425.html (Pristupljeno 24.12.2018.)
28. Trading Economics. Spain Government Debt to GDP. 2018. Dostupno na: <https://tradingeconomics.com/spain/government-debt-to-gdp> (Pristupljeno 24.12.2018.)
29. Tremlett, G. 2015. The Podemos revolution: how a small group of radical academics changed European politics. *The Guardian*. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2015/mar/31/podemos-revolution-radical-academics-changed-european-politics> (Pristupljeno 26.12.2018.)

POLITICAL CONSEQUENCES OF THE ECONOMIC CRISIS IN SPAIN

Rajko Petrović²

Abstract

During 2008, economic crisis erupted in Spain, as part of a wave of global financial crisis that began in 2017/08 year, and which overflowed over the entire Spanish economy and commerce over time. The subject of this paper are the political consequences that Spain left behind this crisis. We will first analyze the emergence and development of the Spanish economic crisis. We will then examine the changes in the Spanish political scene that arose as a result of the general dissatisfaction of Spanish society in the crisis years. Our goal is to spot and see these changes - the emergence of the social movement Indignados, then the powerful left-wing party Podemos, and the extreme right-wing party Vox. We will also consider the impact of the economic crisis on the change of government in the observed period (2008-2018), the attitude towards the European Union, and the revival of separatism in Catalonia. In conclusion, we will outline the results of the research that indicate the strong impact of the economic crisis on the change in the political scene in Spain. In this paper we will use statistical analysis and comparative method.

Key words: Spain, economic crisis, Podemos, Vox.

JEL: P48

Datum prijema (Date received): 02.12.2018.

Datum prihvatanja (Date accepted): 20.03.2019.

²Rajko Petrović, MA, Research Trainee, Institute of European Studies, Nikola Pasic Square 11, Belgrade, Republic of Serbia, Phone: +381 60 3171 992, E-mail: rajko.petrovic@ies.rs